

УДК 330.131.7.003,1;336;339,564

ІНСТИТУЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНА ПІДТРИМКА ПІДПРИЄМСТВ-СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Кам'янецька О.В.

Київський національний торговельно-економічний університет

Проаналізовані теоретичні аспекти економіко-інституційної підтримки зовнішньої торгівлі. Визначено, що модель національної системи підтримки експорту в Україні не здатна повною мірою забезпечити ефективний захист експортерів та їх конкурентоспроможність на зарубіжних ринках. Досліджені напрямки вдосконалення національної системи підтримки експорту на базі створення комплексної та повноцінної експортної інфраструктури. Запропоновані методи ефективної інституційно-економічної підтримки вітчизняних підприємств-експортерів.

Ключові слова: експорт, інституційно-економічна підтримка, зовнішні ринки, зовнішньоекономічна діяльність, міжнародна торгівля, підприємства малого та середнього бізнесу, високотехнологічна продукція.

Постановка проблеми. В сучасних умовах вихід на зовнішні ринки для українських підприємств залишається складним завданням. Питання підтримки експортерів на державному рівні наразі постійно загострюється. Необхідно удосконалювати систему підтримки експорту в умовах загальної нестабільності світової економіки, посилення глобальної конкуренції та гострої боротьби за нові ринки збуту. Збільшується

вплив швидкозростаючих економік світу, передусім Китаю, Індії, Бразилії тощо, зростає активність держав у торговельно-політичній сфері, все більше, не зважаючи на формування глобальної політики лібералізації торгівлі, зростають прояви протекціонізму на рівні регіональних угруповань чи окремих країн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій та виділення невирішених раніше частин загаль-

ної проблеми. Питанню економіко-інституційної підтримки зовнішньої торгівлі, в тому числі експорту, в науковій літературі приділено багато уваги. Вивченню сутності експортних взаємовідносин і проблем управління ними присвячені роботи А. Мазаракі, Т. Мельник, І. Бураківського, К. Клеутіна, В. Рогова, Н. Шалашової, І. Тивончука та інших вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, В. Роговим досліджено політику і практику державної підтримки експорту у зарубіжних країнах [1-3]. Н. Шалашовою та І. Тивончуком досліджено зарубіжну практику будівництва механізмів управління зовнішньоекономічною діяльністю та пошуку відповідних фінансово-економічних механізмів стимулювання експортного виробництва [5,6]. К. Клеутіним була запропонована система державного стимулювання експорту, яка включає інструменти, що складаються з організаційних, кредитно-фінансових, податкових і митних інструментів, законодавчого й інфраструктурного забезпечення [5]. В публікаціях підкреслено необхідність подальших досліджень і прийняття правових і нормативних документів саме у визначенні економічних механізмів державної підтримки експортної діяльності вітчизняних підприємств-виробників. Таким чином питання постійного моніторингу та пошуку шляхів вирішення завдань у цій сфері залишається актуальним.

Мета статті. Головною метою представленої роботи є аналіз та узагальнення факторів впливу та методів ефективної інституційно-економічної підтримки вітчизняних підприємств-експортерів.

Викладення основного матеріалу. Незважаючи на те, що в останні 10-15 років більшість країн включилися в процес зовнішньоторговельної лібералізації, що виявляється в усуненні кількісних обмежень та зниження тарифів, загальний рівень тарифного захисту залишається досить високим. Світова фінансова криза сприяла збільшенню кількості протекціоністських заходів і практик, що застосовуються урядами різних країн для захисту внутрішнього ринку. З початку фінансово-економічної кризи було зафіксовано значне зростання кількості протекціоністських заходів, в основному нетарифного характеру – це ліцензування, вимоги про технічний відповідно і про безпеку продукції тощо.

Існуюча на сьогоднішній день в Україні модель національної системи підтримки експорту не здатна повною мірою забезпечити ефективний захист експортерів та їх конкурентоспроможність на зарубіжних ринках. Україна стоїть перед складним завданням вдосконалення в найкоротші терміни системи підтримки експорту вітчизняних компаній з урахуванням стратегій розвитку країни і вимог міжнародних організацій [8].

Враховуючи успішний досвід зарубіжних країн в системі експортного розвитку і беручи до уваги рекомендації міжнародних організацій, сформульовані наступні пропозиції щодо вдосконалення системи експортної підтримки в Україні:

- необхідно сформулювати комплексну програму єдиної системи підтримки українських малих і середніх підприємств-експортерів або підприємств, які мають експортний потенціал. Український великий бізнес, як правило, має доступ до інструментів підтримки, для малого та

середнього бізнесу в Україні єдиної системи підтримки експорту немає;

- створення зв'язків між суб'єктами малого і середнього підприємництва, що спеціалізується на виробництві високотехнологічної продукції, виробничих ланцюжків і сприяння в формуванні альянсів малих і середніх підприємств з великими закордонними та національними торговими і виробничими компаніями;

- підтримка малого та середнього підприємства через практику державно-приватного партнерства;

- розмежування підприємств-експортерів на кілька груп: підприємства знаходяться на передекспортній стадії, що володіють експортним потенціалом, підприємства знаходяться на «вході на світові ринки», підприємства-експортери. Надання допомоги в залежності від ступеня інтернаціоналізації підприємств. Заходи підтримки підприємств експортерів повинні здійснюватися з урахуванням їх потреб, тобто носити адресний характер [10];

- удосконалення прямих заходів і методів підтримки експортерів, створення нових фінансових продуктів, розроблених на базі всього арсеналу дозволених інструментів – кредитування, відшкодування відсотків за кредитами, лізинг і т.д., забезпечення їх доступності, особливо для підприємств малого та середнього бізнесу;

- на даний момент існує необхідність у збільшенні обсягів фінансування експортних операцій, особливо це стосується наукоємних товарів і товарів з високим ступенем переробки. Необхідне створення умов для спрощення доступу українських експортерів до недорогих фінансових продуктів, створення більш вигідних умов кредитування експортних операцій;

- удосконалення системи виявлення та усунення торговельних бар'єрів і обмежень для української продукції на зовнішніх ринках;

- залучення компетентних українських фахівців та експертів з підприємницького співтовариства до цього процесу. Підготовка висококваліфікованих фахівців сфері норм і стандартів СОТ, з метою використання всіх механізмів захисту українських компаній, передбачених угодами цієї організації;

- удосконалення нефінансових методів підтримки експортерів, з використанням позитивного зарубіжного досвіду і практик;

- створення ефективних інструментів підтримки експортерів за кордоном, в тому числі оптимізація роботи торгових представництв України задоволення реальних потреб українських експортерів, особливо представників малого та середнього бізнесу та виконання завдання по залученню іноземних інвестицій в національну економіку. Доповнення функцій торгових представництв функціями «сервісні центрів» з повним комплектом супроводу клієнтів (пошук контрагентів, надання інформаційної підтримки, допомога в оформленні угод тощо);

- надання вітчизняним експортерам юридичної допомоги та юридичного захисту;

- проведення державної політики в галузі підтримки трансферу технологій та заохочення справедливої конкуренції;

- створення сприятливого інвестиційного клімату з метою залучення капіталу. Проведення відпо-

відної державної політики щодо залучення іноземного інвестування. Постійне поліпшення умов для залучення інвесторів, відхід від створення порівняльних переваг у залученні інвестицій за рахунок дешевої робочої сили і дешевої сировини;

– узгодженість галузевих програм розвитку з програмою експортного розвитку, а також з програмою розвитку малого і середнього підприємства. Відсутність такої узгодженості може призвести до поступового зникненню малого та середнього підприємства;

– поліпшення координації між різними відомствами і організаціями відповідальними за державну підтримку експорту;

– створення сприятливого антимонопольного середовища для малих і середніх підприємств. Цей напрям включає в себе: спрощення адміністративних і митних процедур, розвиток доступної інфраструктури – транспорт, телекомунікації, енергетика, та іншої інфраструктури, необхідної для внутрішньої і зовнішньої торгівлі – тестові лабораторії, центри сертифікації та ін., боротьба з корупцією та інші заходи [4];

– проведення відповідної тарифно-митної політики з метою створення експортно-орієнтованих технологічних галузей української економіки (стимулювання імпорту, що не має вітчизняних аналогів технологічного обладнання та експорт української високотехнологічної продукції);

– удосконалення податкових методів підтримки експортерів (вдосконалення практики повернення ПДВ, питань про прискорену амортизації та ін.);

– створення спеціалізованих структур, головна місія яких повинна полягати у підтримці та лобюванні інтересів вітчизняних експортерів;

– формування позитивного іміджу України та українських компаній за кордоном.

Таким чином, зараз перед Україною стоїть стратегічне завдання – це вдосконалення національної системи підтримки експорту на базі створення комплексної та повноцінної експортної інфраструктури, що міститиме увесь арсенал заходів та інструментів для підтримки українських експортерів та підвищення їх конкурентоспроможності на світових ринках. Від успішної реалізації цього завдання буде залежати, чи зможе Україна інтегруватися у світову економічну систему або залишиться сировинною базою розвинених країн.

Механізми розвитку експорту забезпечать появу нових об'єктів та суб'єктів експортної діяльності в Україні (галузі, підприємства, продукти, ринки).

Механізми підтримки експорту сприятимуть забезпеченню ефективної експортної діяльності вітчизняних підприємств (законодавчі, фінансові, інформаційні).

Механізми стимулювання експорту дозволять зацікавити підприємства до виходу на зовнішні ринки (зовнішньоекономічні, соціальні, законодавчі, фінансові, інформаційні).

До основних механізмів розвитку експорту належать:

– розвиток державно-приватного партнерства в інноваційних галузях;

– створення сприятливих умов для здійснення експорту;

– зниження трансакційних витрат на здійснення зовнішньоторговельної діяльності (митне та зовнішньоторговельне регулювання);

– активізація участі в регіональних інтеграційних об'єднаннях та угрупованнях;

– ефективна та виважена міжнародна політика у сфері зовнішньої торгівлі відповідно до національних економічних інтересів;

– проведення державними структурами досліджень, необхідних експортерам для виходу на нові ринки;

– допомога у створенні експортних об'єднань та корпорацій;

– державне інвестування в експортні галузі, які не досить цікаві приватним інвесторам;

– стимулювання розробки і створення інноваційної продукції (державні програми інноваційного розвитку);

– створення нових секторів і видів економічної діяльності та їх розвиток;

– розвиток системи довгострокового інвестиційного кредитування.

До критеріїв визначення пріоритетності галузей необхідно віднести:

– ступінь наукоємності продукції (інноваційність);

– динаміку попиту на продукцію на світових ринках;

– мультиплікативний ефект від нарощування виробництва продукції що експортується;

– економічну ефективність експорту продукції.

До основних механізмів розвитку експорту належать:

– розвиток державно-приватного партнерства в інноваційних галузях;

– створення сприятливих умов для здійснення експорту;

– зниження трансакційних витрат на здійснення зовнішньоторговельної діяльності (митне та зовнішньоторговельне регулювання);

– активізація участі в регіональних інтеграційних об'єднаннях та угрупованнях;

– ефективна та виважена міжнародна політика у сфері зовнішньої торгівлі відповідно до національних економічних інтересів;

– проведення державними структурами досліджень, необхідних експортерам для виходу на нові ринки;

– допомога у створенні експортних об'єднань та корпорацій;

– державне інвестування в експортні галузі, які не досить цікаві приватним інвесторам;

– стимулювання розробки і створення інноваційної продукції (державні програми інноваційного розвитку);

– створення нових секторів і видів економічної діяльності та їх розвиток;

– розвиток системи довгострокового інвестиційного кредитування.

Першочерговим завданням впровадження певних механізмів підтримки експорту є необхідність визначення галузей, що потребують підтримки, і того, на яких етапах реалізації Стратегії вони є пріоритетними для держави [9].

До критеріїв визначення пріоритетності галузей необхідно віднести:

– ступінь наукоємності продукції (інноваційність);

- динаміку попиту на продукцію на світових ринках;
- мультиплікативний ефект від нарощування виробництва продукції що експортується;
- економічну ефективність експорту продукції.

На майбутню структуру українського експорту у подальшому суттєво можуть вплинути переговори України з Європейським Союзом та Європейською асоціацією вільної торгівлі про створення зони вільної торгівлі; адаптація національних промислових, санітарних стандартів до європейських; заходи з підтримки бізнесу, у т. ч. у контексті податкової реформи, реформу-

вання дозвільної системи, спрощення митних процедур тощо.

Висновки. Основними результатами виконання рекомендацій будуть забезпечення збалансованого стану зовнішньої торгівлі України, зниження ризиків, пов'язаних з експортом українських товарів та послуг, покращення структури експорту стосовно збільшення експорту продукції з високою часткою доданої вартості, спрощення умов доступу національних виробників та експортерів до ринків країн світу, створення нових робочих місць, збільшення надходжень до бюджетів усіх рівнів, покращення міжнародного іміджу України тощо.

Список літератури:

1. Економічний суверенітет України: монографія / Мазаракі А.А., Юхименко В.В., Мельник Т.М., Кудирко Л.П., Костюченко В.М. [та ін.]; за заг.ред.: А.А. Мазаракі. – К.: КНТЕУ. – 2015. – 700 с.
2. Клеутин К. М. Система стимулирование экспортного производства на региональном уровне / К. М. Клеутин. – «Региональные перспективы» № 5, 2000, С. 100-101.
3. Мазаракі А. А. Регуляторна політика у сфері зовнішньої торгівлі: [монографія]. / А. А. Мазаракі, Т. М. Мельник. – К.: КНТЕУ, 2010. – 286 с.
4. Сиваненко Г.П., Торопков В.М. Розвиток українського підприємництва в контексті євроінтеграції / Г.П. Сиваненко, В.М. Торопков. «Актуальні проблеми економіки». № 173, 2015. – С. 64-70.
5. Тивончук І.О. Фінансово-економічні механізми стимулювання експортного виробництва / І.О. Тивончук. «Наукові записки». Вип. 9, ч. 2. Острог, 2007, С. 514-523.
6. Шалашова Н.Т. Зарубежная практика построения механизмов управления внешнеэкономической деятельностью / Н.Т. Шалашова. «Внешнеэкономический бюллетень» № 2 (февраль), 2001, С. 47-53.
7. «Концептуальні засади розвитку системи забезпечення національної безпеки України». Аналітична доповідь http://www.niss.gov.ua/public/File/2015_nauk_an_rozrobku/NS_report.pdf
8. «Напрями удосконалення бюджетно-податкового регулювання в Україні на засадах імплементації європейського досвіду» www.niss.gov.ua/2015_content/articles/files/budzh-47768.pdf
9. «Ризики і загрози економічній безпеці України у 2015-2016 рр. та механізми їх мінімізації» www.niss.gov.ua/content/articles/files/ruzuku_zagrozu1-bab4e.pdf
10. «Розвиток експортного потенціалу малих та середніх підприємств як чинник компенсації втрати традиційних зовнішніх ринків збуту» http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/eksportniy_potensial-69e44.pdf

Каменецкая О.В.

Киевский национальный торгово-экономический университет

ИНСТИТУЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОДДЕРЖКА ПРЕДПРИЯТИЙ-СУБЪЕКТОВ ВНЕШНЕЭКОНОМИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

Аннотация

Проанализированы теоретические аспекты институционально-экономической поддержки внешней торговли. Определено, что модель национальной системы поддержки экспорта в Украине не способна в полной мере обеспечить эффективную защиту экспортеров и их конкурентоспособность на внешних рынках. Исследованы пути усовершенствования национальной системы поддержки экспорта на основе создания комплексной и полноценной экспортной инфраструктуры. Предложены методы эффективной институционально-экономической поддержки отечественных предприятий-экспортеров.

Ключевые слова: экспорт, институционально-экономическая поддержка экспортеров, внешние рынки, внешнеэкономическая деятельность, международная торговля, предприятия малого и среднего бизнеса, высокотехнологическая продукция.

Kamianetska O.V.

Kiev National University of Trade and Economics

INSTITUTIONALLY-ECONOMIC SUPPORT OF ENTERPRISES-SUBJECTS OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Summary

The theoretical aspects of institutional-economic support of foreign trade are analyzed. It is certain that the model of the national system of support of export in Ukraine is not able to a full degree to provide the effective securing of exporters and their competitiveness for foreign markets. The ways of improvement of national system of support of export are investigational on the basis of creation of complex and valuable export infrastructure.

Keywords: export, institutionally economic support of exporters, foreign markets, foreign economic activity, international trade, enterprises of small and midsize businesses, highlytechnological products.